

PRIKAZ KNJIGE

Tragovi i sjećanja (1953. — 1980.)

MLADEN ŠKILJAN

Izbor i oprema tekstova: Snježana Banović

Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2019, 101 str.

Knjiga *Tragovi i svjedočanstva* (1953. — 1980.) objavljena u uglednoj biblioteci “Mansioni” Hrvatskog centra ITI okuplja dvadeset i pet uglavnom nepoznatih tekstova Mladena Škiljana koje je prikupila, obradila i urednički priredila Snježana Banović. Ti raznorodni kazališni i kulturnopolitički zapisi Mladena Škiljana, od kojih se u ovoj knjizi neki i prvi put stavljaju na uvid hrvatskoj javnosti u izvornom obliku i cjelovito, predstavljaju urednički i nakladnički odabir goleme važnosti. U općenito manjkavoj i skromnoj teatrološkoj literaturi o značajnim hrvatskim kazališnim osobama i pojavama, ovakvim doprinosima znanost o umjetnosti dobila je novu, iznimno potrebnu pisanu građu za dublje, šire i složenije razumijevanje kazališta u jednom izuzetno dinamičnom i turbulentnom vremenu. Knjiga predstavlja Škiljanove tekstove koji su znanstvenoistraživačkim radom pronađeni u građi pohranjenoj u arhivu Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU. Popis izvora i kazalo imena u knjizi istovremeno i pokazuje vrela za izloženu građu, ali jednako tako i svjedoči o zanimljivim reagiranjima na Škiljanovo djelovanje te različitim komentarima ili razumijevanjima tog djelovanja.

Urednički napor prikupljanja, proučavanja i sustavnog povezivanja takvog materijala u jedinstvenu cjelinu u jednoj knjizi, nudi tako *Tragove i svjedočanstva* kao rukopis koji istovremeno ima značajnu teatrološku, kulturnu, ali i društvenu važnost. Teatrološki doprinos knjige sastoji se, prije svega, u obradi arhivske građe o jednom iznimno važnom vremenu u povijesti hrvatskoga kazališta, koje u svim aspektima upravo presudno određuje njegov razvoj, definira njegovu suvremenost i bitno pomaže razumijevanju njegovog sadašnjeg stanja. Na znanstvenoistraživačkoj razini riječ je o potvrdi autorovih tekstova, otkrivanju dosad nepoznatih materijala i retrospektivnoj kritičkoj obradi poznate građe, te naknadnom rasporedu svih tekstova uz komentiranje cjeline.

Urednica i priređivačica ove važne knjige Snježana Banović razvrstala je raznovrsne Škiljanove tekstove prema logičnim tematskim cjelinama, dajući već u predgovoru nakon uvoda, a prije prvog dijela knjige, izravno riječ samom Škiljanu. Dala mu je priliku da progovori o sebi, o kazalištu, i o sebi u kazalištu, kroz jedno kratko redateljevo samodefiniranje i samoopredjeljenje iz 1971. godine. To svojevrsno Škiljanovo “predstavljanje” sažeto izražava njegovo precizno definiranje vlastite pozicije u prostoru između kazališne teorije i prakse. Takvo davanje glasa nekome tko se više ne može izravno obraćati publici na samom početku knjige predstavlja ponovno prizivanje pokojnika u aktivan razgovor, uključuje ga u raspravu i potiče na novo sudjelovanje. Nakon toga sve u knjizi ide upravo tim smjerom. Škiljan iz jednog prošlog vremena postaje zanimljiv, poticajan i izazovan sugovornik suvremenim čitateljicama i čitateljima koji razmišljaju o kazališnoj teoriji, kazališnoj praksi i kulturnim politikama. Ponajviše koristan, međutim, postaje onima koji između navedenih područja, upravo poput Škiljana, ne vide čvrste granice i odvojene prostore, nego razumijevaju njihovo složeno međudjelovanje kao jedinstven kazališni, kulturni i društveni proces.

U vrlo detaljnu uvodu predstavila je Snježana Banović ukupno Škiljanovo djelovanje u svim bitnim područjima u kojima je ostavio zapažen trag: u režiji, dramaturgiji, kazališnoj teoriji, kreativnoj produkciji, društvenom i javnom djelovanju i kulturnopolitičkom promišljanju. Osim toga, ona uočava kod Škiljana, i to davno prije nego što je to postalo važna tema, naglašeno zanimanje za publike. Odnos kazališta s publikama i nastojanja na stvaranju novih publika, uz nužno razumijevanje složenog pojma publike i svih njezinih kompleksnih odnosa s kazališnim predstavama i ustanovama, prepoznaje se ovdje kao razmišljanje praktičara i teoretičara uistinu rijetko u hrvatskom kazalištu ne samo u Škiljanovo vrijeme nego i danas. Upravo u takvom uvodnom tekstu urednica je iscrtila i smjernice čitanja knjige i ukazala na vlastite odabire i razloge takvih odabira. Nakon takva uvoda slijede Škiljanovi tekstovi pisani u razdoblju od dvadeset sedam godina koje su obilježile ne samo najveće domete Škiljanova rada nego i neke od najkrupnijih dalekosežnih promjena kazališnog okruženja u novijoj povijesti hrvatskog kazališta.

Prvi dio knjige okuplja Škiljanove tekstove vezane uz osnivanje, razvoj, krize i uspjehe Zagrebačkog dramskog kazališta (Dramsko kazalište “Branko Gavella”), i u njima se jasno očitavaju teme i problemi koji samo to kazalište uvelike nadilaze. Silnice kulturnih politika, ali i širih politika, ideja i ideolo-

gija, ekonomski utjecaji, stanje publike, otvorena pitanja kazališne estetike i repertoarnih odabira, problemi organizacije, zakonodavni okviri, svi se ti elementi okupljaju u ovom poglavlju zajedno, kako bi pokazali, na vrlo uvjerljiv način, da je suvremeno razumijevanje prošlih kazališnih događaja moguće samo kroz razumijevanje složenog konteksta i kompleksnih međudjelovanja mnoštva faktora koji su tih godina presudno utjecali na kazalište i oblikovali njegovu tadašnju suvremenost, ali i stvarali skicu za njegovu današnju sliku. Škiljan nastoji vrlo razumljivo i jasno objasniti samu ideju osnivanja novog dramskog kazališta, govori ne samo o potrebi nego i o motivima i povodima za takvu inicijativu (predstavku). Iz njegovih je tekstova (i načina – redosljeda na koji su u knjizi predstavljeni) jasna ne samo kreativna, umjetnička potreba, ne samo dramaturška vizija repertoara i publike, nego i društvena potreba za novim dramskim kazalištem u jednom posve konkretnom kulturnom kontekstu. Škiljan prati okruženje tog kazališta i sve dinamike odnosa (i opet, ne samo umjetničkih nego i socijalnih) u tom okruženju neposredno uoči otvorenja, pa godinu, pa dvije godine poslije, i tako postupno oslikava nastanak i rani razvoj jedne ustanove sa svim oduševljenjima i razočaranjima koje ti početni koraci donose. Nešto kasnije, uočava i stagnaciju tog kazališta, pa predlaže i opisuje inovacije za koje vjeruje da mogu pomoći izlasku iz takvog stanja.

Drugi dio knjige na sličan način objedinjuje ono što je Škiljan napisao o Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. U ovom slučaju tekstovi daju dublji i potpuniji uvid u Škiljanovo dramaturško mišljenje repertoarnih odabira, praktično autorsko i teorijsko razumijevanje programa djelovanja i komuniciranja s publikama. U tom poglavlju Škiljanovi tekstovi otkrivaju njegovu shvaćanje važnosti repertoara, u hrvatskim kazalištima i danas toliko rijetko promišljeno, otvoreno ukazuju na kvalitete ali i slabosti HNK, a redatelj, dramaturg i producent Škiljan u njima vrlo jasno deklarira vlastitu viziju ustroja, funkcioniranja i razvoja te ustanove, ponovo se vraćajući na kraju poglavlja samom programu i (njegovoj) publici.

Treći dio knjige predstavlja Škiljanove javne istupe i angažirano djelovanje u području kulturne politike. Definirajući vlastito viđenje kazališne politike, kao odraza ali i poticaja šire kulturne politike, obraća se Škiljan najvišoj političkoj vlasti i predlaže joj vlastite vizije i ideje. Tek što je veliki društveni eksperiment socijalističkog samoupravljanja na svim razinama proizvodnje, pa tako i kulture, implementiran u tadašnje društvo, analizira Škiljan njegove utjecaje na kazalište, razmatra odnos samoupravnog modela i krize kazališta, kome-

tira i polemizira. Potom slijede njegova aktivna zalaganja za kvalitetnije i uspješnije organiziranje kazališnih djelatnika, kao i vrlo konkretne (iako ih on sam naziva tek načelnim) primjedbe na nacrt Zakona o kazališnoj djelatnosti.

Kulturna važnost ove knjige očituje se ovdje ponajprije u kontekstualiziranju obrađena materijala i njegovu suočavanju s kriterijima provjere njegove aktualnosti. Omogućavanje tako značajnoj kazališnoj osobi kakva je nedvojbeno bio Mladen Škiljan da bude izazovan sugovornik suvremenim naraštajima čitatelja, predstavlja onaj posebni doprinos kulturnom životu jedne samosvjesne zajednice usmjerene prema autorefleksiji, kakva su svakako suvremena europska društva, uvijek iznova zapitana nad vlastitom prošlošću s ciljem boljeg razumijevanja sadašnjosti i sigurnijeg planiranja budućnosti.

Upravo je ovakav raspored materijala, takva dramaturgija razotkrivanja i ponovnog otkrivanja Škiljanova doprinosa kazalištu kakvu u ovoj knjizi uspostavlja Snježana Banović, omogućila vrlo jasno i pravocrtno uočavanje izravnih veza između kazališne prakse, kazališne teorije, društvenog djelovanja i kulturnih politika koje promišljaju kazalište. Bez svih tih sastavnica, i bez njihova uzajamnog prožimanja i njihova razgovora, ponekad suglasnog, ponekad polemičnog, a nerijetko i sukobljenog, jednostavno nema kvalitetnih kulturnopolitičkih rješenja za kazalište, ali ni kvalitetnih praksi u kazalištu, pa onda, posljedično, ni prostora (a niti poticaja) za kvalitetnu teorijsku refleksiju. Otrprilike tu negdje iščitava se i prešutno učitana Škiljanov aktualni izazov suvremenom hrvatskom kazalištu u trenutku njegove kulturnopolitičke zapuštenosti, njegove teorijske napuštenosti i njegove najčešće slučajne prakse. Taj se izazov očituje u ukazivanju na osobu i djelo koja je ulagala izniman trud, energiju, znanje i kreativnost u sve navedene dijelove kazališne cjeline, u pozivu na dijalog ili polemiku s njegovim idejama, tezama, postupcima, izborima i odlukama, što neizbježno znači i poziv na uključivanje u kontinuirano i sustavno mišljenje o kazalištu i u kazalištu. Na prvi pogled čini se to kao samorazumljivo djelovanje i suvišan poziv. Ali s vremenske udaljenosti od četiri do sedam desetljeća, Škiljan svojim tekstovima podsjeća, možda i opominje, da se mnogo toga u međuvremenu promijenilo, ali i mnogo toga pogubilo, rasulo, zaboravilo i namjerno zanemarilo. Pokazuje kako je taj proces brisanja, razgradnje i zaborava bio brži i silovitiji od svih brojnih pojedinačnih i nešto malo skupnih nastojanja u gradnji novoga, (pre)vrednovanju staroga, održavanju postojećega i onda, konačno, barem konstruktivnom planiranju, ako već ne i kreativnoj viziji budućeg.

Zahvaljujući takvim ciljevima i nakanama, knjiga *Tragovi i sjećanja* (1953. — 1980.) dovodi Mladena Škiljana u suvremenost kazališnog života, otvara ga novim kritičkim procjenama i koristi kao priređen materijal za nova i suvremena istraživanja prošlosti hrvatskog kazališta, ali i kao poticaj za dublje razumijevanje njegova sadašnjeg stanja i moguća razmišljanja o njegovoj budućnosti.

Darko Lukić